

УДК 39(477.75):001.891-057.4 1920-1930

Файна Рябчикова (м. Луцьк)

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЕТНОГРАФІЧНОГО ВІДДІЛУ ВОЛИНСЬКОГО НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО МУЗЕЮ (1920-1931 рр.)

У статті висвітлюються напрями та форми культурно-освітньої та популяризаторської діяльності етнографічного відділу Волинського науково-дослідного музею, який функціонував у м. Житомирі під керівництвом В.Г. Кравченка.

Ключові слова: етнографічний відділ, Волинський науково-дослідний музей, Василь Кравченко, лекція, краєзнавчий гурток, екскурсія.

Одним із провідних музейних закладів Радянської України 1920-х рр. був розташований у м. Житомирі Волинський науково-дослідний музей (далі - ВНДМ), який став по суті головним осередком науково-краєзнавчих досліджень Волинської губернії, центром вивчення природи, історії та культури краю. Активною роботою у галузі теоретичного та прикладного музеєзнавства, вивчення традиційно-побутової культури населення Східної Волині відзначалася діяльність етнографічного відділу ВНДМ. У вказаний період підрозділ очолював відомий етнолог та музеєзнавець Василь Григорович Кравченко.

Поряд із розгортанням науково-дослідної діяльності, налагодженням науково-фондової та експозиційно-виставкової роботи працівники ВНДМ велику увагу приділяли також провадженню освітньо-виховних та популяризаторських заходів.

У період 1920-х рр. політика радянського керівництва відзначена низкою прогресивних тенденцій, які якісно вплинули на культурно-освітній рівень населення України. Владними інституціями здійснювалися кроки, спрямовані на ліквідацію неписьменності, створення системи народної освіти, формування кадрів нової інтелігенції тощо. Усі ці процеси носили масових характер: по всій країні поширювалися пункти ліквідації неписьменності (лікнепи), хати-читальні, сільбуду тощо.

Разом з тим мережа музейних закладів у цей період перебувала ще у стадії формування¹. У 1927 р. теоретик української музейної справи В. Дубровський писав «У галузі культурного будівництва на Україні нема більш забутої справи, ніж музейна»². Такий стан справ, безумовно, позначився на становищі музейних закладів країни, які за відсутності

настановчих базових програм проведення освітньої діяльності змушені були покладатися у цій справі на власні напрацювання.

Проблема ролі музею як освітньо-виховного закладу була усвідомлена керівництвом ВНДМ ще на початку 1920-х рр. Однією з вагомих її складових була необізнаність більшості населення з музеєм, його збірками та призначенням. У звіті про діяльність ВНДМ за жовтень-грудень 1923 р. констатовалося що «ще є в місті, вже не кажучи про села, люде, робітники, що і не уявляють собі, що таке музей і що то за мета одвідування його»³. У зв'язку з цим, музейні працівники почали проводити різноманітні заходи, метою яких було ознайомлення різних прошарків населення з історією, природою та культурою рідного краю, завданнями та діяльністю краєзнавчих та музейних закладів. Досить активну діяльність у цьому напрямку проводили працівники етновідділу. Його активна громадська робота (разом з художнім та геологічним відділами) була відзначена у 1928 р. П. Постоевим та Ю. Рожковим під час доповіді Тарифно-економічної комісії СНР про обстеження ВНДМ⁴.

В. Кравченком планомірно провадилися різнопланові заходи щодо пропаганди краєзнавства та музейної справи серед населення регіону. Основною формою популяризаторської та освітньої діяльності була лекційна робота. З 1920 по 1931 р. в етнографічному відділі музею було прочитано понад 1000 лекцій як наукової тематики, так і освітнього характеру⁵. Головними серед них В. Кравченко назвав: «Суспільно-економічне життя і культ», «Матеріальний бік народнього побуту», «Походження віри», «Краєзнавство в природі», «Утворення місцевих музеїв побуту». Основну

масу музейної аудиторії складами учителі трудшкіл, студенти вузів, червоноармійці, учні трудшкіл, службовці⁶. У щоденниках зафіксована практика складання конспектів лекцій, що вказує на їх фаховий навчально-методичний рівень⁷.

У етнографічному відділу проводили також індивідуальні лекції, метою яких було як інформування відвідувачів про традиційну культуру Волині, так і ознайомлення з методами польових етнографічних досліджень, заохочення слухачів до збору етнографічних матеріалів. Такі особні лекції читалися людям, переважно учителям, що цікавилися краєзнавством. Для прикладу наведемо такі записи щоденника: «Учителю с. Слобідки Підгаєцькому прочитана лекція про ловецтво і дано відповідного програма для збирання етноматеріалів» (13.03.1924 р.),⁸ «Прибув співроб. етносекції з Олевська – вчитель Степан Якимів Шаботенко, якому прочитано лекцію й з'ясовано – які мають бути завдання етновідділу. Дано програми “Огонь” і “Сни” (03.08.1926 р.)⁹ тощо. Така практика окрім іншого дозволяла наростити цілу сітку кореспондентів, дописувачів і таким чином збагатити збірку ВНДМ цінними пам'ятками з усіх куточків Волині.

Великого значення надавалось також ознайомленню молоді з тими науково-дослідними заходами, які проводив сам етновідділ. Студентів вищих навчальних закладів В. Кравченко ознайомлював з проведеними експедиційними дослідженнями населених пунктів Східної Волині. Зокрема, у листопаді 1925 р. на організаційних зборах гуртка української мови при ІНО завідувач етновідділу прочитав лекцію “Подорож на Коростенщину”. В. Кравченко описав яким чином відбувалося дослідження, розповів про його результати, продемонстрував частину набутих матеріалів¹⁰.

Окрім традиційних для музейної культурно-освітньої роботи лекцій та екскурсій у роботі етновідділу поширеною була і практика використання експозицій для проведення шкільних занять. Найчастіше такою формою організації навчального процесу послуговувалися педагоги шкіл соціального виховання, при цьому пояснення давали виключно учителі цих шкіл¹¹. Разом з екскурсійним відділом ВНДМ В. Кравченко проводив також “шкільні екскурсії до певних виробництв”¹², під час яких учнів знайомили з виникненням

та діяльністю підприємств регіону. Така форма роботи швидше за все була пов'язана з процесом політехнізації шкільної освіти у кінці 1920 – на початку 1930 років.

Дуже уважно ставилися до відвідувачів відділу¹³. Зауваживши у когось зацікавленість у тому чи іншому експонаті, працівники неодмінно давали додаткові розширені пояснення, розкривали побутування цього предмету. Досить цікавим є такий запис, що відображає ставлення В. Кравченка до відвідувачів: “4 студенти ВІП – особи персоналено хоч і невідомі мені, але я звернув увагу на те уважне ставлення, з яким вони поводили себе при огляді ЕВ (етновідділу – Ф.Р.). Це примусило прочитати для них лекцію про “ув'язку науки з життям людей”¹⁴.

Таке відношення до відвідувачів безумовно давало плідні результати. У документах зафіксовано чимало фактів збору етнографічних матеріалів для відділу пересічними відвідувачами, їх безоплатної участі у музейній роботі.

Ефективною формою освітньо-виховної роботи вважалися дослідницькі екскурсії. Будучи переконаним у тому, що експедиційне вивчення традиційно-побутової культури різних прошарків населення є необхідною умовою всебічного розвитку підростаючого покоління, В. Кравченко усіяко залучав до музейних розвідок та польових досліджень молодь.

Задokumentований і такий вид позамузейної культурно-освітньої роботи як екскурсії “для розвитку світогляду темної маси”¹⁵. Очевидно, у досліджуваний період проведення таких заходів заохочувались керівними органами нарівні з масовими утвореннями хат-читалень, сільбудів. Такі екскурсії носили просвітницький характер.

Виїзна лекційна робота була у практиці етновідділу звичаєною формою культурно-освітньої діяльності. Проводились такі заходи у вечірній час здебільшого у навчальних установах, а також на різноманітних зборах працівників освіти, зрідка робітників. Завідувача етновідділу, зокрема, систематично запрошувала житомирська партійна школа. Чимало лекцій було прочитано В. Кравченком на з'їздах політсоцвихів, курсах райорганізаторів, в Будинку освіти, землевпорядній школі. Виїзні лекції мали на меті донести до широких мас населення інформацію про історію та культуру рідного краю, познайомити їх з “наукою етнографією”, популяризувати

краєзнавчу роботу. Тематично вони охоплювали досить широке коло питань, зокрема, серед означених у щоденнику, можемо назвати такі теми лекцій: “Про значення етнографії”¹⁶, “Про методи досліджування”¹⁷, “Про культ Діжки пікної”, “Святошна і обрядова їжа”, “Освітлювання оселі”¹⁸, “Етнографія в минулому й сучасному”¹⁹, “Походження свята Різдва й Колядок”²⁰ та ін.

Дослідники відзначають, що теоретична та методична підготовка більшості вчителів у досліджуваній період залишились на досить низькому рівні²¹. Зважаючи на це працівниками етновідділу проводилася системна, методична робота з педагогами волинської округи. До учительства В. Кравченко ставився як до колег, сподвижників у справі поширення краєзнавчої освіти серед широких кіл населення, а тому не упускав найменшої нагоди залучити їх до співпраці з ВНДМ, схилили до організації краєзнавчих осередків.

З цією метою В. Кравченко неодноразово проводив методичні семінари, брав участь у різнопланових зборах вчителів. Починаючи з 1925 р. не було жодної перепідготовки учительства Житомирській області, в якій співробітники етновідділу не брали участі²². Завідувача етновідділу неодноразово залучали до організації конференції учителів, що закінчили Українські педагогічні курси²³. Для викладачів суспільствознавства у трудшколах Волині у лютому 1927 р. в етновідділі було підготовлено та проведено спеціальний навчальний семінар²⁴. На таких заходах В. Кравченко розповідав вчителям про завдання та методи ведення краєзнавчої роботи, ознайомлював з можливостями співпраці навчальних та музейних закладів, заохочував до створення краєзнавчих товариств.

У документах етновідділу зафіксоване надання під час відвідування музею індивідуальних консультацій приїжджим учителям. Зокрема, тільки у 1927 р. працівниками етновідділу було “інструктовано т. Ситаря (завідувач Коднянської семирічної трудшколи) для дальнішої праці в краєзнавчому гуртку тієї ж школи”²⁵, “інструктовано учителя трудшколи с. Трокова в справі організації шкільного Музею”²⁶, “учитель-суспільствознавець Кулик Василь Петрович; учні 7 кл. Бабій Андрій Мусієвич; 6 кл. Герман Кость Миколаїв – запропоновано закласти краєзнавчого гуртка. Дано програми”²⁷, “запрошено Коростишівський укрпедтехнікум до

ув’язки ЕВ”²⁸, “Інструктовано зав.трудшколою і Сельбудниківським музеєм у с. Кропивні т. Любиценка, в справі організації сільського місцевого Музею побуту”²⁹, “інструктовано в краєзнавчій справі вчителя Шепетівської округи т. Семенка.”³⁰ Таким чином, етновідділ виступав у якості потужного активізатора краєзнавчого руху в регіоні. Під час індивідуальних інструктажів учителям не тільки давались роз’яснення у краєзнавчій та музейній справі, вони забезпечувались методичними матеріалами: зразками статутів краєзнавчих гуртків, планом організації музею, програмами збору предметів музейного значення та етноматеріалів.

Програми та плани організації краєзнавчих досліджень на високому рівні були оцінені керуючими освітніми органами. Бердичівська наросвіта на 25 сторінках надрукувала у своєму Бюлетені програми, розроблені В. Кравченко, вважаючи їх цінним методичним матеріалом у шкільному процесі³¹. Відтак, етновідділ ВНДМ фактично виступав у якості координаційного центру та організаційної бази шкільного краєзнавства та музейництва на Волині.

Одним із завдань, що стояли перед етновідділом було упорядкування та розширення сітки краєзнавчих осередків. У цій справі відчувалася потреба в організації певного координуючого центру, який би взяв на себе роботу з краєзнавчими гуртками Волині, а також проводив якісні наукові дослідження.

Упродовж 1920–1931 рр. при етновідділі діяло кілька наукових товариств, метою яких було вивчення рідного краю, а також активізація краєзнавчих досліджень серед широких кіл громадськості. У 1923 р. було створено етнографічну секцію, в президії якої були П. Абрамович, В. Кравченко та Е. Кудринський. Секція проводила дослідження у таких напрямках: фольклор та діалектологія (керівник П. Абрамович), фольклор і матеріальна культура (В. Кравченко), народне мистецтво (М. Белонін), народна музика (М. Гайдай та В. Вікторовський), звичаєве право (І. Обаріус)³². Помітно, що членами секції були досвідчені талановиті вчені, які проводили вивчення на фаховому рівні.

З середини 1920-х рр. перед В. Кравченко ясніше окреслюється потреба створення молодіжного наукового товариства, яке б змогло перейняти на себе функції організації краєзнавчого руху на Волині. Цю ідею вчений активно пропагував серед студентських

активів м. Житомира, і зрештою у грудні 1925 р. відбулося перше засідання ініціативної групи щодо утворення краєзнавчо-етнологічного гуртка при етновідділі ВНДМ (з 5 лютого 1926 р. згідно протоколу № 2 загальних зборів носив назву етнологічно-краєзнавчого). На цьому засіданні було обрано тимчасове Бюро гуртка у складі: голова – студент 1-го курсу ІНО Г. Мартинюк, який закінчив Коростишівську учительську семінарію і мав 5 років учительського стажу. Характеризуючи цю особу В. Кравченко написав – “уміє бачити”. Секретарем було обрано І. Піонтківського, студента ІНО, який цікавився фольклором і саме збирав матеріали про народні замовляння³³. Членами осередку, крім В. Кравченка, були переважно студенти: С. Ковалевський, Г. Мартинюк, П. Кондратюк, І. Піонтківський, Я. Білошицький, С. Вернигора³⁴. Своєю метою Бюро гуртка бачило “вивчення сучасного наукового краєзнавчого руху”. Для цього на загальних зборах осередку його члени зачитували доповіді з актуальних проблем розвитку етнографії. Зокрема, В. Кравченко було підготовлено лекційний матеріал – “Народній побут і ідеологія”³⁵, Г. Мартинюком “Краєзнавство, етнологія в природі”, І. Піонтківським – “Єврейський календар”³⁶. У травні 1926 р. на загальних зборах гуртка зі змістовною доповіддю про кераміку Волині виступив лаборант Харківського музею Українського мистецтва В. Прус³⁷.

Важливою складовою роботи осередку було налагодження зносин з іншими краєзнавчими товариствами регіону. Так, за час свого функціонування етнологічно-краєзнавчий гурток співпрацював з краєзнавчими осередками та краєзнавцями Білоцької сільськогосподарської профшколи Коростенського району, 15-ї трудшколи м. Житомира,³⁸ Ленінської сільськогосподарської профшколи Коростишівського району, Славутинської семирічної школи на Шепетівщині, педагогічними курсами міст Коротишева та Звягеля³⁹. Разом з тим, слід відмітити, що роботу по організації популяризаторської роботи серед населення краю члени гуртка проводили мляво. У 1926 р. В. Кравченко передав Бюро адреси осередків та краєзнавців-аматорів, з якими співпрацював, маючи на увазі, що студентство візьме на себе переписку з ними, почне налагоджувати нові контакти. Як показують документи етновідділу, до 1927 р. діяльність гуртка згортається, а вся робота з краєзнавчими осередками на місцях і надалі проводилась зу-

силлями уже далеко немолодого вченого.

У будь-якому разі з моменту заснування етнологічно-краєзнавчого гуртка діяльність етновідділу щодо розширення мережі краєзнавчих осередків значно активізується. Тільки з 4 роки з 1925 по 1929 р. в справі організації краєзнавчої дослідницької праці завідувачем етновідділу було написано понад 1400 листів⁴⁰. Особлива увага була приділена популяризаторській роботі зі шкільною аудиторією. У матеріалах щоденників постійно зустрічаються записи про надання методичних вказівок щодо утворення краєзнавчих осередків, наприклад: “Позачергово відділ відкрито для Бежівської Трудшколи, при чому з’ясовано як треба закладати місцеві краєзнавчі гуртки аби вони були в постійному зв’язку з відділом Побуту (етновідділ музею)”⁴¹.

Як наслідок такої системної методичної діяльності етнографічним відділом ВНДМ у досліджуваний період було утворено чи не найбільшу кількість краєзнавчих осередків на Волині. Особисто В. Кравченко при вузах, технікумах, трудшколах, заводах було організовано понад 30 гуртків, якими він фактично керував⁴².

Досить плідно під координаційним керівництвом етновідділу працювало краєзнавче товариство Лугинського району, засноване Ю. Герасимчуком. Метою товариства було “вивчення й дослідження району з боку природи, народної техніки, як форм пережитків, так і сучасної, побуту, ідеології селянства”⁴³. З набутих під час досліджень пам’яток при осередку було засновано районний музей.

Творчо та наполегливо підійшов до справи організації краєзнавчого осередку ще один аспірант етносекції ВНДМ Н. Дмитрук. При трудшколі у с. Дідковичах на Коростенщині ним було засновано краєзнавчий гурток, а через рік роботи в листопаді 1929 р. із зібраних разом з учнями пам’яток (близько 1500 музейних предметів) було утворено сільський краєзнавчий музей⁴⁴. У 1928–1929 рр. молодий талановитий дослідник за методичної підтримки етновідділу ВНДМ організував та провів монографічне вивчення с. Дідковичі.

Зусиллями В. Кравченка та членів етнологічно-краєзнавчого осередку було закладено краєзнавчий гурток під головуванням В.І. Казчука при семирічній укртрудшколі м. Коростеня, який “працював за вказівками етнографічного відділу Волинського музею і в зв’язку з Коростенським музеєм”⁴⁵. Постійна

консультативна підтримка цього осередку з боку працівників етновідділу зафіксована у численних записах щоденника установи⁴⁶.

Активно співпрацював з етновідділом краєзнавчий гурток при Білоцькій сільсько-господарській школі на Коростенщині. В. Кравченком через листування передавав голові осередку П.Н. Ришковському методичні поради та консультативні вказівки⁴⁷.

Тісні, продуктивні взаємини склалися в етновідділі ВНДМ з краєзнавчим гуртком при Звягельській німецькій семирічній трудшколі. У березні 1926 р. до В. Кравченка з питанням “як закладати по школах музеї” звернувся завідувач трудшколи Фридрих Отто⁴⁸. Ініціативність німецьких педагогів була з ентузіазмом підтримана музейними працівниками. Через переписку та індивідуальні бесіди з представниками проводилась методична робота. В. Кравченко неодноразово їздив у відрядження до Звягеля, під час яких працював з учительством німецьких шкіл. Останнє під загальним керівництвом етновідділу у 1926–1930 рр. провело дослідження німецької колонії Анети Ярунського району, яке було на високому рівні оцінене Комісією Національних меншин ВУАН⁴⁹.

У 1927 р. В. Кравченка було запрошено допомогти у справі утворення краєзнавче-етнологічної комісії Бюро національних меншин Волині. Вчений уклав для комісії програму та план роботи, готував необхідні документи до ВУАКу, головнауки та інших наукових інституцій, пізніше регулярно надавав консультаційну підтримку, залучав членів комісії до досліджень національних районів⁵⁰.

Аналогічну методичну роботу етновідділ ВНДМ проводив з краєзнавчим осередком при семирічній укртрудшколі в м. Миропіллі Дзержинського району, краєзнавчим товариством організованим аспірантом В. Забродським при

Бердичівській Трудшколі,⁵¹ а також краєзнавчим гуртком Троянівської організації піонерів,⁵² краєзнавчо-побутовим гуртком при 29 трудшколі м. Житомира⁵³. Саме за допомогою шкіл та гуртків для етновідділу було набуто цінні матеріали про побут єврейського (під керівництвом О. Ліпмана) та українського (Н. Дмитрук) населення краю⁵⁴.

Окремим вектором діяльності етновідділу було сприяння районним музейним закладам. Методична допомога надавалась Коростенському,⁵⁵ Шепетівському та Бердичівському музеям⁵⁶. Останній був відкритий у 1925 р. у приміщенні колишнього центру воєвничого католицизму⁵⁷. З серпня 1926 р. працівники Бердичівського музею регулярно приїздили на консультації до ВНДМ⁵⁸. В. Кравченко протягом 1927 р. надавав завідувачу Т. Мовчанівському методичні рекомендації “в справі організації етнографічного відділу”⁵⁹, “про план майбутнього в наступнім часі досліджування села і міста Бердичівщини”⁶⁰, “справі підготовки до майбутньої перепідготовки вчительства Бердичівської округи”⁶¹. Для належного оформлення етнографічної експозиції працівниками етновідділу були виготовлені та передані Бердичівському музею дублікати 15 музейних предметів та 26 зразків вишивок⁶².

Таким чином, культурно-освітня та популяризаторська робота працівників етновідділу у 1920–1931 рр. характеризувалася різновекторністю, систематичністю, належним методичним забезпеченням. Незважаючи на адресованість широким масам населення, її головними об'єктами виступали учительство, студентство та учнівство. Поруч з освітньо-виховною метою працівники етновідділу ставили перед собою завдання залучення громадськості до дослідницької роботи, перетворення її у активного суб'єкта музейного та краєзнавчого руху в регіоні.

Джерела та література

- 1 Журнал засідання Комісії для з'ясування моментів розходження Головополітосвіти й Головнауки в поглядах на організацію Музейної мережі та музейної політики в У.С.Р.Р. // Український музей / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник / В. М. Колпакова (відп. ред.) С. І. Білоконь (вступ. ст., словник музейників). Зб. 1. Репр. перевид. 1927 р. – К. : Фенікс, 2007. – С. 179-191.
- 2 Дубровський В. Чергові завдання сучасного музейного будівництва на Україні / В. Дубровський // Український музей / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник / В. М. Колпакова (відп. ред.) С. І. Білоконь (вступ. ст., словник музейників). Зб. 1 Репр. перевид. 1927 р. – К. : Фенікс, 2007. – С. 13–26.
- 3 ЦДАВО України, ф. 166 „Народний комісаріат освіти УРСР”, оп. 3, спр. 415

- „Звіти про діяльність Волинського науково-дослідного центрального музею”, 1923–1925 рр., арк. 10.
- 4 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 20 „Бюро Волинської секції Наукових робітників. Спілка Робос”, 1927–1929 рр., арк. 60.
- 5 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 15–1 „Кравченко В. Г.”, од. зб. 2 „Біографічні документи В. Г. Кравченка: автобіографія, анкета, характеристика, заяви, перелік друкованих праць, скарги, копія постанови про пенсійне забезпечення”, 1934 р., арк. 113 зв.
- 6 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 15–1 „Кравченко В. Г.”, од. зб. 1 „Біографічні документи”, 1877–1934 рр. – Арк. 25.
- 7 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр. арк. 10 зв.–11.
- 8 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 136.
- 9 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 21.
- 10 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 187.
- 11 ЦДАВО України, ф. 166 „Народний комісаріат освіти УРСР”, оп. 3, спр. 415 „Звіти про діяльність Волинського науково-дослідного центрального музею”, 1923–1925 рр., арк. 10.
- 12 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 73.
- 13 ЦДАВО України, ф. 166 „Народний комісаріат освіти УРСР”, оп. 4, спр. 190 „Звіти про роботу музеїв 1923–1924 та 1924–1925 рр.”, 1923–1925 рр., арк. 5.
- 14 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 6 „Волинський науково-дослідний музей. Щоденник етнографічного відділу”, 1928–1931 рр., арк. 10.
- 15 ЦДАВО України, ф. 166 „Народний комісаріат освіти УРСР”, оп. 4, спр. 190 „Звіти про роботу музеїв 1923–1924 та 1924–1925 рр.”, 1923–1925 рр., арк. 5.
- 16 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 87.
- 17 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 171.
- 18 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 162.
- 19 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 6 „Волинський науково-дослідний музей. Щоденник етнографічного відділу”, 1928–1931 рр., арк. 14.
- 20 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 6 „Волинський науково-дослідний музей. Щоденник етнографічного відділу”, 1928–1931 рр., арк. 16.
- 21 *Борисов В. Л.* Вчительство України в 20-ті роки : кваліфікаційний рівень та політичні погляди / В. Л. Борисов // Борисфен. – 1999. – № 4. – С. 4–5.
- 22 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організовував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 23 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 178.
- 24 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 63 зв.
- 25 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 62 зв.
- 26 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 80.
- 27 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 81–82 зв.

- 28 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 91.
- 29 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 93 зв.
- 30 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 94 зв.
- 31 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 32 *Лащук Ю.* Перші музеї на Житомирщині / Ю. Лащук // Народна творчість та етнографія. – 1992. – № 4. – С. 29–34.
- 33 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 4 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1920–1925 рр., арк. 193 зв.
- 34 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 8.
- 35 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 11.
- 36 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 9 зв.
- 37 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 14.
- 38 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 4 зв.
- 39 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 12 зв.
- 40 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 41 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 78.
- 42 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 15 –1 „Кравченко В. Г.”, од. зб. 2 „Біографічні документи В. Г. Кравченка: автобіографія, анкета, характеристика, заяви, перелік друкованих праць, скарги, копія постанови про пенсійне забезпечення”, 1934 р., арк. 114.
- 43 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 38.
- 44 *Гарбузова Л. Г.* Сторінки біографії Н. К. Дмитрука / Л. Г. Гарбузова // VIII Всеукр. наук. конф. „Історичне краєзнавство і культура” : Наук. доп. та повід. / НАН України ; Ін-т історії / Петро Тимофійович Тронько (ред.), Тетяна Федорівна Григор’єва (упоряд.). – К., 1997. – Ч. 1. – С. 374–378.
- 45 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., – арк. 16 зв.–17.
- 46 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 37.
- 47 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр. – Арк. 22, 45, 71 зв.
- 48 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 7.
- 49 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 36 „Анета” німецька колонія Ярунського району на Волині. Етнографічний опис”, 1926 р., арк. 1.
- 50 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 63–70.
- 51 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 52 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5

- „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 89.
- 53 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організовував волинський музей”, 1925–1929 рр. – Арк. 18.
- 54 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організовував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 55 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 77 зв.
- 56 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 19 „Краєзнавчі гуртки, що організовував волинський музей”, 1925–1929 рр., арк. 36–37 зв.
- 57 *Лащук Ю.* Перші музеї на Житомирщині / *Ю. Лащук // Народна творчість та етнографія.* – 1992. – № 4. – С. 29–34.
- 58 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 59.
- 59 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 71 зв.
- 60 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 74 зв.
- 61 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 76 зв.
- 62 РФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, ф. 16 „Волинський краєзнавчий музей”, од. зб. 5 „Щоденники етнографічного відділу Волинського музею”, 1926–1927 рр., арк. 81–82 зв.

Фаина Рябчикова

Культурно-просветительская и популяризаторская деятельность этнографического отдела Волинского научно-исследовательского музея (1920–1931 гг.)

В статье представлены направления и формы культурно-образовательной и популяризаторской деятельности этнографического отдела Волинского научно-исследовательского музея, который функционировал в г. Житомире под руководством В.Г. Кравченко.

Ключевые слова: этнографический отдел, Волинский научно-исследовательский музей, Василий Кравченко, лекция, краеведческий кружок, экскурсия.

Fayina Ryabchykova

Cultural, educational and popularizing activity of ethnographic departments Volhyn Research Museum (in the period from 1920 to 1931)

The article explores the trends and forms of cultural, educational and popularizing activity of the ethnographic department of the Volyn Research Museum in Zhytomyr led by V. Kravchenko.

Key words: Ethnographic Department, Volyn' Research Museum, Vasyl' Kravchenko, lecture, regional ethnography society, excursion.

